

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. К. Д. УШІНСЬКОГО

На правах рукопису

БОДНАР Світлана Вікторівна

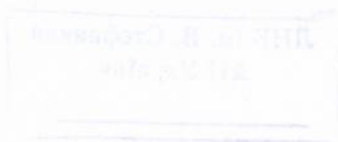
МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ І НЕМОВНИХ ЗАСОБІВ
КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

13.00.02 - методика навчання (англійська мова)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 1996

00759828 (\$)

Дисертацією є рукопис.

Дисертацію виконано на кафедрі іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського

Науковий керівник -- кандидат філологічних наук, доцент

ЄРЬОМЕНКО Тетяна Євстафіївна

Науковий консультант -- дійсний член АПНУ,

доктор педагогічних наук, професор

БОГУШ Алла Михайлівна

Офіційні опоненти: -- доктор педагогічних наук, професор

ПЛАХОТНИК Василь Макарович

кандидат педагогічних наук, доцент

МАРТИНОВА Раїса Юрївна

Провідна установа -- Київський державний лінгвістичний

університет

Захист відбудеться 16 травня 1996 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 при Південноукраїнському державному університеті ім. К.Д.Ушинського за адресою: 270020, м. Одеса, вул. Генуезька, 22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського державного університету ім.К.Д.Ушинського

Автореферат розіслано " 11 " квітня 1996 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради Кошч Колемійченко О.Ф.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обумовлюється концептуальними положеннями державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття) щодо багатомовного виховання дітей, яке передбачає комплексне розв'язання проблеми мовленнєвого розвитку дітей, що зумовлює пошук та розробку ефективних методичних технологій навчання дошкільників іноземної мови.

Англійська мова визнана однією з найуживаніших мов міжнародного спілкування. Очевидним стає прагнення батьків щодо навчання дітей англійської мови в дошкільних закладах з 4-6 років. Останнім часом активізувалися наукові пошуки методів навчання дошкільників другої мови (А.М.Богущ, А.Г.Зав'ялова, Т.М.Корольова, О.І.Матецька, Р.Ю.Мартінова, Л.А.Надудварі, О.Й.Негнєвицька, В.М.Плахотник, Т.К.Полонська, З.Я.Футерман, О.М.Шахнарович). Натомість ще й сьогодні в Україні відсутні навчальні програми, не визначено базисний компонент навчання дітей дошкільного віку іноземної мови, бракує й ефективних методів залучення малюків до іншомовної мовленнєвої діяльності.

Пропоноване дослідження ґрунтується на загальнопедагогічних та методичних принципах навчання дітей рідної та іноземної мови, а саме: комунікативна спрямованість та комплексний характер навчання, домінуюча роль ігрової діяльності, розвиток чуття мови та міжмовного чуття, принципи зацікавленості, ситуативності, новизни, інформативності, доступності й посиленості навчання, оцінка виразності мовлення (А.М.Богущ, В.Л.Скалкін, Л.П.Федоренко). Останній принцип є домінуючим у нашій роботі, оскільки дитяча комунікація (мовна і немовна) завжди характеризується емоційною домінантою, яка надає мовленню виразності (Є.Н.Вінарська). Аналіз наукових досліджень

(Ч.Дарвін, К.Ізард) засвідчив, що базисні емоції (радість, здивування, сум, зацікавленість), що піддаються дослідженню, властиві людині з раннього дитинства і є найбільш сприятливими в процесі пізнання дитиною довкілля. Вони стимулюють також і активну мовленнєву діяльність малюків. Емоційно сприйняті одиниці мови краще запам'ятовуються і зберігаються в тривалій пам'яті дитини. Відомо, що емоційний стан людини передається мовними та немовними засобами. Науковими дослідженнями (Л.Ф.Величко, Є.І.Вінарська, К.Ізард, В.А.Лабунська, В.А.Лісіна, В.Ф.Нечипоренко, Є.Л.Носенко) виявлено, що більше 50% думок діти передають за допомогою емоційних немовних засобів комунікації, і саме так компенсують недостатність своєї мовної компетенції. В процесі оволодіння мовою інтонаційні засоби засвоюються дітьми раніше, ніж лексичні та граматичні структури.

Актуальність дисертаційної роботи обумовлена потребами дошкільної галузі лінгводидактики в дослідженні особливостей немовних засобів комунікації, які використовуються дітьми дошкільного віку в процесі спілкування; міжмовних співвідношень немовних (жестів, міміки, фонацій) засобів комунікації в англійській та рідній (російській) мовах; взаємодії інтонаційних і немовних засобів комунікації в емоційному мовленні дітей; відсутністю системного опису немовних засобів комунікації, які характеризують емоційні значення радості, суму, зацікавленості, здивування.

Необхідність дослідження також викликана актуальними завданнями методики навчання іноземної мови дітей дошкільного віку - навчити правильному усному іноземному мовленню, сформувати навички спілкування дітей іноземною мовою в спеціально створених навчально-мовних ситуаціях. При цьому суттєвого значення набуває лінгводидактичний підхід щодо організації процесу навчання іноземної мови на основі зіставного методу іноземної і рідної мов, що сприятиме

свідомому засвоєнню специфіки кожної з цих мов та підвищенню культури мовленнєвого спілкування дітей. Це і обумовило вибір теми дисертаційного дослідження - "Методика використання мовних і немовних засобів комунікації в процесі навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку."

Об'єкт дослідження - мовні і немовні засоби комунікації в емоційному мовленні дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження - процес навчання дітей старшого дошкільного віку англійської мови.

Мета дослідження - виявити функціональні особливості та форми взаємодії інтонаційних і немовних засобів комунікації в мовленні дітей старшого дошкільного віку в процесі передачі емоційних значень радості, зацікавленості, здивування, суму, розробити й апробувати методику навчання іноземної мови дошкільників.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати найбільш частотні інтонаційні та немовні засоби оформлення мовленнєвих реалізацій дітей дошкільного віку в процесі передачі емоційних значень радості, зацікавленості, здивування, суму порівнянно з "байдужістю" в англійській та російській мовах.

2. Визначити психолого-педагогічні умови засвоєння іноземної мови дітьми дошкільного віку з урахуванням інтонаційних та немовних засобів комунікації.

3. Розробити методику підвищення ефективності навчання іноземної мови дітей дошкільного віку із застосуванням взаємодіючих інтонаційних і немовних засобів комунікації.

4. Експериментально апробувати ефективність розробленої методики в процесі навчання англійської мови дітей дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: ефективність засвоєння дітьми старшого дошкільного віку англійської мови значно підвищиться, якщо навчання дітей проводити з урахуванням адекватного співвідношення емоційних

мовних і немовних комунікативних засобів, створення емоційних позитивних стимулів у процесі розвитку англійського мовлення: ігрових імітаційних та комунікативних вправ, основою яких є виразні інтонаційні і немовні засоби; діалогічної форми навчання на основі вивчення простих інтонаційно оформлених емоційних речень.

Методологічною основою дослідження є філософське вчення про суспільну природу мови як засобу спілкування; єдність мислення і мовлення, свідомості та діяльності; роль суб'єкта в пізнанні об'єктивної дійсності, пріоритетної ролі мови в розвитку особистості.

Теоретичні засади дослідження базуються на працях відомих педагогів, психологів, лінгвістів, фонетистів і методистів (А.М.Антипова, В.О.Артемов, Л.В.Виготський, О.М.Гвоздев, Н.І.Жинкін, О.В.Запорожець, О.Й.Негнєвицька, Т.М.Ніколаєва, О.О.Леонтьєв, Є.І.Пассов, Г.В.Рогова, К.Д.Ушинський, О.М.Шахнарович, Л.В.Щерба).

Дослідження проводилося в три етапи впродовж 1991-1994 рр.

На першому етапі дослідження здійснювалася пошукова робота, спрямована на визначення і конкретизацію об'єкта і предмета дослідження, уточнювалися завдання, методи, вивчалася філософська, педагогічна, лінгвістична й методична література, розроблялася методика експериментальної роботи, визначалася база проведення другого - дослідно-експериментального етапу роботи.

Другий етап - дослідно-експериментальний - передбачав проведення констатуючого й формуючого експериментів. Виявлялись і експериментально перевірялись умови підвищення ефективності процесу навчання за допомогою немовних та інтонаційних комунікативних засобів. Головним на дослідному етапі був формуючий експеримент, у ході якого перевірялася гіпотеза й ефективність експериментальної методики; узагальнювалися проміжні результати дослідження, вносилися зміни і корекції в методику дослідження.

Третій етап - теоретико-узагальнюючий. На цьому етапі поглиблювалися і уточнювалися методи й форми навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку. Здійснювався порівняльний аналіз результатів констатуючого й формуючого експериментів; узагальнювалися статистичні дані; формувалися і теоретично обґрунтовувалися висновки. За одержаними даними розроблялися методичні рекомендації, здійснювалося впровадження результатів дослідження в практику навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку.

Базою здійсненого дослідження були дошкільні заклади № 100, 119 м. Одеси, № 64 м. Миколаєва, дитячі курси англійської мови м. Одеси. Загальний масив досліджуваних склав 200 дітей.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: а) теоретичні - аналіз і узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми, прогнозування і моделювання навчального процесу; б) емпіричні: цілеспрямовані педагогічні спостереження, бесіди, педагогічний експеримент, експериментально-фонетичний аналіз даних (аудиторський, візуальний), лінгвістична інтерпретація та математична обробка даних. Використані методи взаємодоповнювали один одного і забезпечували можливість комплексного вивчення предмета дослідження.

Наукова новизна і теоретична значущість роботи полягають у тому, що експериментальним шляхом виявлено частотні інтонаційні і немовні засоби комунікації у мовленнєвих реалізаціях дошкільників у процесі передачі емоційних значень (радість, зацікавленість, здивування, сум) у англійській та російській мовах, зроблено класифікацію немовних засобів; виявлено характер взаємодії інтонаційних і немовних засобів комунікації в емоційному мовленні дітей; розроблено методику навчання дітей дошкільного віку англійської мови як іноземної з урахуванням інтонаційних і немовних засобів спілкування; виявлено педагогічні умови, за яких забезпечується ефективне засвоєння іноземної мови дошкільниками.

Практична значущість дослідження полягає в його спрямованості на подальше вдосконалення процесу навчання іноземної мови дітей старшого дошкільного віку в умовах дитячого садка, дитячих курсів, і розроблено конкретну методику щодо навчання дошкільників іноземної мови. Основні положення дисертації можуть бути використані в лекціях з курсу загального мовознавства, на курсах післядипломної освіти вихователів, в складанні методичних рекомендацій щодо навчання дітей культури спілкування іноземною мовою.

Вірогідність результатів та основних висновків дисертаційної роботи забезпечувалася науковою обґрунтованістю вихідних позицій дослідження; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням; результатами експериментальної перевірки розроблених положень і рекомендацій.

На захист вносяться такі положення:

1. Інтонаційні та немовні засоби оформлення мовленнєвих реалізацій дітей старшого дошкільного віку, що виражають емоційні значення радості, зацікавленості, здивування, суму, байдужості, мають спільні ознаки в російській та англійській мовах і залежать від типу емоційного значення.

2. Психолого-педагогічні умови засвоєння іноземної мови дітьми старшого дошкільного віку: поетапність формування англійського усного мовлення, наявність емоційно-позитивних стимулів для розвитку мовлення, комплексний характер навчання з урахуванням лексичної, граматичної та інтонаційної мовних підсистем.

3. Методика навчання іноземної мови дітей дошкільного віку з адекватним використанням взаємодіючих емоційних мовних (інтонаційних) і немовних комунікативних засобів.

Апробація результатів роботи здійснювалася в процесі дослідно-експериментального навчання іноземної мови (англійської) в дитячих садках та на дитячих курсах м. Одеси. Матеріали й результати

дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях (Одеса, 1993, 1994 (вересень), 1995 (лютий), 1996 (квітень)), на першій національній конференції "English in an Open Society" (Київ, 1994 (квітень)). Розроблена методика впроваджена в практику роботи дошкільних закладів м. Одеси та Миколаєва.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури (190 джерел), трьох додатків. У роботі наводяться 12 таблиць, 3 схеми, 1 діаграма, 1 графік.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі ґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значущість одержаних результатів, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - "Теоретичні основи вивчення мовних і немовних засобів комунікації в дитячому емоційному мовленні" - аналізуються роботи з проблеми мовної та немовної комунікації.

Процес комунікації трактується як процес пізнання фактів та явищ дійсності у формуванні суб'єктивного ставлення до неї (Ф.А.Сохін, О.С.Ушакова). Під мовними засобами слід розуміти знаки, які знаходяться в мозку людини і допомагають процесу комунікації. Серед них: лексичні, граматичні та інтонаційні засоби комунікації. Інтонаційні засоби розглядаються нами як складна структурна єдність тону (мелодики), сили голосу, темпу, тембру, взаємодія яких створює ефект наголошеності - ненаголошеності й ритму в реченні. Щодо немовних засобів, то ми розглядали їх як несловесні засоби, які супроводжують мовленнєву комунікацію. Це - жести, міміка, фонації.

Знайомство з відповідною літературою засвідчує, що в дослідженнях лінгвістів з рідної та іноземної мов основна увага зосереджена

переважно на виявленні закономірностей і особливостей процесу комунікації дорослих (Н.І.Жинкін, І.О.Зимня, В.Г.Колшанський, Т.М.Ніколаєва, Є.І.Пассов, О.О.Реформатський, О.І.Смирницький, Ю.С.Степанов). Дослідженню дитячої комунікації загалом, а в іноземній мові особливо, приділяється менше уваги. Крім того, інтонаційні і немовні засоби комунікації дітей дошкільного віку детально не описані.

За даними експериментальних досліджень (Л.Ф.Величко, Є.Н.Вінарська, О.Н.Гвоздев, К.Ізард, В.О.Лісіна, Є.Л.Носенко, Д.Б.Єльконін) виявлено, що дитяча комунікація невіддільна від емоцій. Діти, на відміну від дорослих, більш емоційно сприймають усе, що відбувається в природі, занадто живо реагують на те, що діється навколо. Через емоції дитина торкається навколишнього світу, пізнає його, а пізнаючи світ, пізнає й мову, яка формує мовленнєву поведінку, знайомиться з інтонаційними, вербальними і невербальними засобами, які використовуються людиною для спілкування. Ці засоби сприяють кращому запам'ятовуванню і довше зберігаються в тривалій пам'яті дитини. Позитивні і негативні емоції активізують процес мовлення та спілкування дитини, особливо це стосується означених у нашій роботі емоцій радості, зацікавленості, здивування, суму, які є найбільш сприятливими в пізнанні світу дитиною.

Емоційне мовлення дорослої людини характеризується значною мірою вербальними засобами, які є домінуючими. Мовлення дітей відрізняється від комунікації дорослого, оскільки знаходиться в постійній трансформації. На нього впливає зміна способу життя відповідно до віку дитини, виникнення нових стосунків з дорослими та однолітками, освоєння нових видів діяльності. У процесі комунікації дошкільники вживають у 10 разів більше ніж дорослі експресивно-емоційних немовних засобів та підкреслено яскравих інтонацій, які

супроводжують небагатослівне вербальне повідомлення, ніж дорослі (Л.Н.Галігузова, Є.О.Смирнова).

Немовні засоби активно взаємодіють з інтонаційними. Інтонація є найдавнішим мовним засобом. Вона сприймається та засвоюється дітьми значно раніше, ніж лексичні засоби. Надалі із засвоєнням смислових зв'язків, інтонація пов'язує текстові компоненти в єдиний динамічний потік, і вони створюють сталу рівновагу в процесі розмовної комунікації. Інтонація збільшує обсяг повідомлення, який припадає на один лексичний елемент дитячого мовлення, при цьому передає не тільки те, що знаходиться у тексті, але й те, що відбито в емоційному підтексті і надає думкам людини завершеності.

Отже, взаємодія інтонаційних і немовних засобів передає ймовірні дані щодо емоційного стану дитини, її бажань, самопочуття. Таку інформацію діти не завжди можуть висловити за допомогою слів рідної мови, а тим більш іноземної, вербальними засобами. Невисока мовна компетенція дошкільників не дозволяє вербальним засобам брати активну участь у продукуванні емоційного мовлення, тому для вияву своїх думок та почуттів дитина застосовує перші засвоєні нею засоби - інтонаційні та немовні, які беруть активну участь у процесі комунікації і часто забезпечують головне смислове навантаження.

У другому розділі - "Порівняльна характеристика співвідношення мовних і немовних засобів комунікації в мовленні дітей дошкільного віку в англійській та російській мовах" - описується методика навчання та результати дослідження мовної і немовної діяльності дітей старшого дошкільного віку, для яких рідними є англійська і російська мови. Матеріалом дослідження виступили немовні (жести, фонації, міміка) та мовні (інтонаційні) засоби дитячої комунікації, які одержано методом суцільної вибірки із художніх творів англійських, американських і російських письменників. Аудіо-записи англійських лінгафонних курсів, у яких немовні засоби було відбито авторськими

ремарками письмового варіанту тексту, англійські відеофільми та відеозаписи російської телепередачі; а також мовленнєві реалізації не- підготовленого мовлення дітей, для яких рідною є російська мова.

У ході дослідження був проведений аналіз інтонаційних параметрів: мелодичні параметри (мелодичний контур дитячих фраз, тональний рівень та тональний діапазон), тембральні параметри, динамічні параметри, темпоральні характеристики. За результатами дослідження, кількісні показники інтонації мовленнєвого сигналу мали таку характеристику:

-- тонова конфігурація: варіантність конфігурацій і присутність складних тонів, характерних для англійської мови; переважно прості тони та відносна стабільність тональних контурів у межах одного значення, характерних для російської мови;

-- рівень мелодійної кривої: вищий рівень зареєстровано в значеннях радості, здивування; низький зустрічався переважно в значеннях суму та байдужості;

-- діапазон фрази: варіантність від широкого в значенні радості, до вузького - в значенні суму, байдужості в обох мовах;

-- сила голосу: гучна в значенні радості, тихіша - в значенні суму в англійській та російській мовах;

-- темп: повільний темп переважно в значеннях суму, байдужості, іноді здивування; швидкий темп характерний для емоції радості;

--тембр: у позитивних емоціях радості, зацікавленості, здивування в обох мовах тембр легкий, світлий, мажорний. У негативній емоції суму та в значенні байдужості тембр - мінорний.

Всі ці показники інтонації мовленнєвого сигналу знаходилися в безпосередній залежності від емоційного значення фрази.

Як свідчить аудиторський аналіз, інтонаційні характеристики дитячих фраз англійською та російською мовою мають чимало спільного, за багатьма параметрами.

У ході дослідження було проведено аналіз немовних засобів комунікації. Як засвідчили виявлені результати, з усіх немовних засобів мимічні реалізації зустрічалися частіше від інших. Немовні засоби характеризувались індивідуальним або комбінаторним використанням. Комбінаторне використання було зафіксовано частіше. Міміка, жести, фонації проявлялися водночас або послідовно. У межах одного значення немовні засоби взаємодоповнювали, компенсували, інтенсифікували одне одного.

За даними дослідження, в дітей відбувалася дуже чітка градація емоційних значень та пов'язаних з ними немовних проявів. Чим афективніша емоція і чим емоційніша дитина, тим більше немовних засобів вона вживала. В мовленні дітей переважала монофункціональність форм немовної експресії.

Одержані експериментальні дані засвідчили, що немовні засоби комунікації, які відіграють допоміжну роль відносно мовних, можуть варіювати залежно від типу емоційних значень, від ступеня емоційності. Немовні засоби, які використовували діти в процесі передачі емоцій радості, зацікавленості, здивування, суму мали спільні риси в англійській та російській мовах.

За результатами констатуючого експерименту, ми дійшли висновку щодо наявності типологічно спільних явищ (інтонаційних і немовних) у мовленні дошкільників двох порівнювальних мов. Ці дані допомогли нам визначити шляхи підвищення ефективності навчання англійської мови дітей і практично перевірити їхню надійність у процесі експериментального навчання.

У третьому розділі - "Шляхи навчання дітей старшого дошкільного віку англійської мови із застосуванням інтонаційних та немовних засобів комунікації" - аналізується сучасний стан методик навчання іноземної мови загалом та навчання дошкільників, зокрема, розкриваються принципи та методика навчання іноземної мови.

Стрижнем усіх методик, що використовуються в практиці навчання дошкільників англійської мови, є усне розмовне мовлення (О.Г.Зав'ялова, О.І.Матецька, Л.А.Надудварі, О.Й.Негневицька, В.М.Плахотник, Т.К.Полонська, З.Я.Футерман, О.М.Шахнарович). Так, З.Я.Футерман підкреслює роль рідної мови як засобу семантизації, що сприяє засвоєнню іноземної лексики. О.Й.Негневицька рекомендує будувати навчання на базі психолінгвістичних закономірностей оволодіння мовою в дитячому віці. Навчання за II методикою проводиться в колективній грі та шляхом інсценування. О.І.Матецька пропонує навчати дітей в діалогічній грі за участю педагога на правах персонажу. Комунікативно-ситуативний метод Л.А.Надудварі передбачає навчання дошкільників мовленнєвої діяльності в ситуативному варіанті.

Повний курс навчання за розробленою нами експериментальною методикою був проведений протягом одного року (з 1993 по 1994 навчальний рік) в декількох групах паралельно, для зіставлення ефективності різних шляхів навчання дітей англійської мови. Неварійованими величинами в експерименті були: рівна кількість дітей в групах, початковий рівень підготовки дітей з іноземної мови (нульовий), однакова кількість тижневих годин і структура занять. До варійованих умов належали: зміст і характер завдань, текстів, застосування різних видів вправ.

Різниця в методиці навчання в двох групах полягала в тому, що навчання дошкільників англійської мови в експериментальних групах проводилося за експериментальною, а в контрольних групах - за традиційною методикою.

Модель експериментального навчання була комунікативною, адаптивною (орієнтація на вік аудиторії), сугестопедичною, з широким використанням аудіо - відео матеріалів та інтенсивним введенням нового матеріалу.

Крім того, специфіка розробленої експериментальної методики полягала: 1) в застосуванні немовних та інтонаційних засобів комунікації в процесі заняття для оптимізації засвоєння мовних одиниць на рівні сприймання, розуміння та відтворення; 2) використанні в процесі заняття взаємодіючих немовних і інтонаційних засобів комунікації щодо забезпечення асоціативного сприймання матеріалу, для зберігання знань у тривалій пам'яті дитини, формування мовних засобів іноземної мови, та їхнього використання в певних предметних ситуаціях як доповнюючі, інтенсифікуючі та компенсуючі лексичні засоби комунікації; 3) ігровому характері навчання; 4) застосуванні імітаційного підходу до процесу навчання; 5) багаторазовому повторенні лексико-граматичної структури з використанням навчальної інтонації; 6) використанні наочності (зорової і слухової) та послідовності викладання матеріалу; 7) виборі ситуацій з певною емоційною домінантою для створення емоційно-позитивної атмосфери в процесі навчання дітей іноземної мови; 8) в опорі на рідну мову в процесі створення комунікативних ситуацій.

Означені положення слугували основою для проведення дослідного навчання, метою якого була ретельна перевірка ефективності запропонованої методики навчання дошкільників іноземної мови.

Основним матеріалом для навчання виступив експериментальний підручник "English in the Family", що був розроблений на кафедрі іноземних мов Південноукраїнського педагогічного університету під керівництвом проф.Т.М.Корольової. До посібника увійшли невеликі тексти англійською мовою за участю персоніфікованих тварин, а також вірші, пісні, рифмовки. На основі підручника було розроблено з урахуванням віку дітей комплекс вправ та комунікативних ситуацій з емоційною домінантою радості, зацікавленості, здивування із соціально-побутової, сімейної сфер, ігор і захоплень дітей. Серед них вправи рецептивного, репродуктивного і продуктивного типу,

спрямовані на формування у дітей навичок іншомовного мовлення та його розуміння. Рецептивні вправи сприяли кращому засвоєнню мовного матеріалу і забезпечували швидкий перехід від сприймання і розуміння мовлення до говоріння, оскільки ефективність виконання репродуктивних і продуктивних вправ залежить багато в чому від ступеня засвоєння мовного матеріалу. Однак у процесі навчання більше часу відводилося на рецептивні вправи, причому увага дітей акцентувалася не тільки на лексичних та граматичних засобах, а й на використанні засобів виразності: виборі інтонаційних моделей, необхідного тону, темпу, тембру, ритму і немовних засобів (жестів, міміки, фонацій), які виступали інтенсифікаторами виразності дитячого мовлення. Використання в навчальних текстах персоніфікованих персонажів збуджувало інтерес у дітей до їхнього змісту, викликало позитивні емоції, бажання відтворювати мовленнєві ситуації англійською мовою. Емоції, які виникали в ході знайомства з персоніфікованими персонажами, виступали основою формування адекватного ставлення дітей до фактів, подій, героїв.

Експериментальні заняття (групові, індивідуальні, індивідуально-групові) проходили тричі на тиждень впродовж усього року. Формуючий експеримент здійснювався в 3 етапи.

Перший етап - підготовчий, його метою була підготовка дітей до активної мовленнєвої діяльності. Він передбачав активне сприймання англійських текстів та їхнє розуміння - рівень розуміння. На цьому етапі дітей знайомили з новою лексикою за допомогою емоційних і зображувальних немовних і інтонаційних засобів, малюнків; читали окремі частини тексту по декілька разів, коментували їх. Зауважимо, що до перекладу слів і фраз ми вдавалися лише в складних ситуаціях. На початку кожного заняття передбачалися позитивні емоційні хвилинки (звучала музика, проводилися бесіди рідною мовою), які мали на меті підготувати дітей до відповідної

мовленнєвої ситуації англійською мовою, що передбачалася навчальною програмою.

Другий етап - проміжний. Його мета - прищепити навички правильної англійської вимови, інтонацію, активізувати певний лексичний і граматичний матеріал, а також взаємодію мовних і немовних засобів, які використовуються в процесі спілкування. Навчання проходило в діалогічній формі та передбачало використання різноманітних ігрових вправ, багаторазове повторення лексичних, граматичних і інтонаційних комунікативних засобів у різних комбінаціях. Серед них:

- **Імітаційні** - вправи на повторення за педагогом навчальних англійських інтонаційних структур з певними словами, які означали назви предметів, дій. Ці вправи виконувалися з опорою на інтонацію рідної мови, оскільки інтонаційні контури англійських та російських фраз у значеннях радості, зацікавленості, здивування, суму та байдужості характеризуються спільними рисами;
- **підставні** - повторення за педагогом декількох фраз з певною інтонацією, а потім заміна одного слова у фразі новим, яке зберігало інтонаційний контур та їхню граматичну структуру. Підказкою виступало зображення слова на малюнку або за допомогою немовних засобів;
- **трансформаційні** - педагог називав фразу із знайомого англійського тексту з деякою деформацією сюжету. Діти повинні впізнати та виправити неправильне слово, звернути увагу на інтонаційне оформлення фрази;
- **конструктивні** - спрямовані на самостійну побудову фраз дітьми за допомогою знайомих слів та англійської інтонації, що вивчається. Вимови фраз супроводжувалися емоційними та зображувальними немовними засобами. Один і той же самий текстовий матеріал промовлявся декілька разів за різними інтонаційними контурами;

- **перекладні** - переклад з рідної мови на англійську, з дотриманням правильного англійського інтонаційного контуру та з уживанням допоміжних немовних засобів, які могли виступати в компенсуючій функції, якщо дитина забувала лексичні засоби.

Метою третього етапу експерименту було формування й удосконалення англійського мовлення дітей. На цьому етапі використовувалися режисерські ігри, ігри-драматизації, інсценування, перекази на основі англійських дитячих текстів, комунікативні вправи. Їхня питома вага в експериментальній системі складала 40%. У цих вправах лексичні та граматичні комунікативні засоби часом втрачали роль основного компоненту, а вплив інтонаційних і немовних засобів поширювався, що сприяло зростанню їхньої ролі від простого вираження до фіксації певного значення.

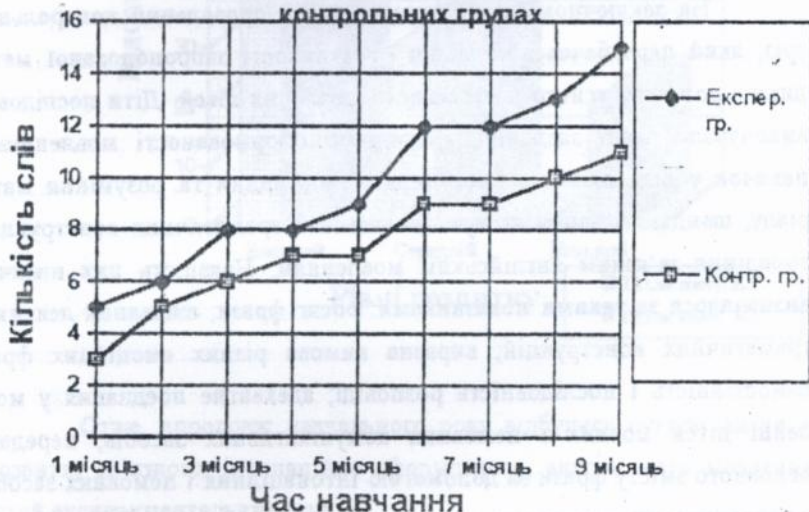
Експериментальне навчання засвідчило, що завдяки використанню в процесі занять інтонаційних і немовних засобів комунікації рівень сприймання англійського мовлення та швидкість запам'ятовування лексико-граматичних структур значно підвищилися. Задля встановлення надійності й вірогідності висновків застосовувалися математичні методи аналізу одержаних експериментальних даних.

Було встановлено, що рівень сприймання і розуміння англійського мовлення дітьми експериментальних груп був значно вищим, ніж у дітей контрольних груп. Це залежало від ступеня засвоєння лексико-граматичного матеріалу, інтонаційних контурів, уміння поєднувати лексико-граматичні конструкції з правильними інтонаційними моделями. Сприймання та розуміння дітьми англійського мовлення перевірялося за допомогою вправ рецептивного характеру. Педагог розповідав зв'язний текст англійською мовою, який був побудований на знайомому дітям матеріалі, обсягом 10-15 речень, діти слухали. Розуміння тексту перевірялося за допомогою лаконічних відповідей дітей "Yes" або "No" на запитання педагога або відповідей,

де було б нове слово із тексту. В середині року діти експериментальних груп могли сприйняти 60% тексту, діти контрольних груп - 40%. У кінці навчального року кількість правильних відповідей у дітей експериментальних груп досягла 96%, у дітей контрольних груп - 70%.

Швидкість запам'ятовування матеріалу дітьми також визначалася впродовж всього навчального року. Контрольні зрізи відбувалися кожні три місяці, що засвідчують графічні дані, які подано на графіку 1.

Показники росту запам'ятовування слів
упродовж
навчального року в експериментальних та
контрольних групах

Результати порівняння графічних даних контрольних і експериментальних груп дозволили з'ясувати динаміку запам'ятовування слів у процесі експериментального навчання. Зміщення двох графіків засвідчує більший зріст запам'ятовування слів у експериментальних групах. Крім того, в цих групах графік швидкості запам'ятовування нових слів

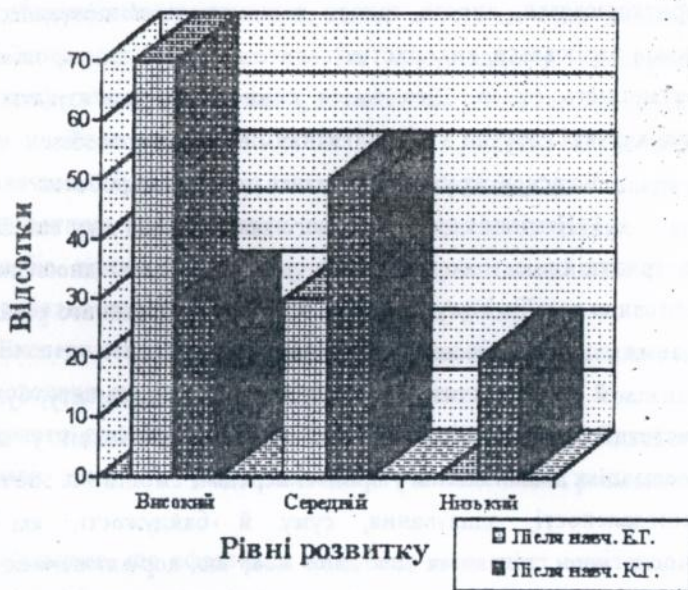
підвищувався в кожному контрольному зрізі. На початку навчання (після 3-х місяців навчання) діапазон запам'ятовування в експериментальних групах знаходився в межах від 4 до 8 слів, у контрольних - від 3 до 7 слів; у середині (після 6 місяців навчання) в експериментальних групах - 6-12, в контрольних - 5-10; в кінці (після 9 місяців навчання) в експериментальних - 10-15, в контрольних групах - 6-11 слів. Тобто за одну одиницю часу (5 хв.) на початку навчання діти експериментальних груп запам'ятовували в середньому 7 слів, діти контрольних груп - 5 слів; у середині навчання дошкільники експериментальних груп - 9 слів, контрольних груп - 7 слів; у кінці навчання діти експериментальних груп запам'ятовували 14 слів, діти контрольних груп - 9 слів.

На заключному етапі навчання був проведений контрольний зріз, який передбачав з'ясування ефективності запропонованої методики з розвитку усного англійського мовлення дітей. Діти послідовно виконували певні завдання, критеріями сформованості мовленнєвих навичок у дошкільників виступили: сприймання та розуміння матеріалу, швидкість запам'ятовування лексико-граматичних конструкцій, володіння зв'язним англійським мовленням. Наявність цих навичок визначалося за такими показниками: обсяг фрази; вживання лексико-граматичних конструкцій; виразна вимова різних емоційних фраз; самостійність і послідовність розповіді; адекватне поєднання у мовленні дітей мовних і немовних комунікативних засобів; передача основного змісту фрази за допомогою інтонаційних і немовних засобів у нейтральному характерові лексичних і граматичних засобів.

Як засвідчили експериментальні дані, якісний показник рівнів розвитку усного англійського мовлення дошкільників експериментальних груп на завершальному етапі становив 70% (високий), 30% (середній); у контрольних групах, які навчалися за традиційною методикою, показник рівнів розвитку усного англійського мовлення був високим

тільки в 30% випадків, середній - 50% і низький - 20%, до початку навчання він в обох групах був нульовим. (Див.діаграму N1).

Рівні розвитку усного англійського мовлення дітей в кінці навчального року

Отже, впродовж навчального року відбулися суттєві зміни в розвитку зв'язного, інтонаційно оформленого, англійського мовлення дітей експериментальних груп.

Контрольні зрізи з'ясували ефективність активного впровадження інтонаційних і немовних засобів у процес навчання. Ці засоби стали інтенсифікаторами лексико-граматичного матеріалу. Діти експериментальних груп оволоділи більшим за обсягом лексико-граматичним матеріалом. Зріст запам'ятовування слів дітьми цих груп виявився значно більшим, ніж в контрольних групах, а рівень сприймання

та розуміння англійської мови був вищим. Діти оволоділи навичками вільного використання емоційних інтонаційних контурів у певних ситуаціях, уміли варіювати інтонаційні штампи залежно від характеру мовної ситуації. В інтонаційному оформленні фраз вони використовували всі інтонаційні характеристики: темп уповільнювався/прискорювався, висота голосу підвищувалася/знижувалася, діапазон фрази варіювався, використовувалися темброві зміни, забезпечувалася ритмічність фрази. Діти вміли самостійно розв'язувати прості комунікативні ситуації з використанням немовних засобів.

У висновках узагальнюються результати роботи:

1. Навчання дітей старшого дошкільного віку англійської мови за традиційною методикою без урахування співвідношення мовних і немовних засобів комунікації не забезпечує належного рівня володіння дітьми усним англійським мовленням.

2. За результатами констатуючого експерименту, було виявлено частотні інтонаційні і немовні засоби комунікації у мовленнєвих реалізаціях дошкільників у процесі передачі емоційних значень радості, зацікавленості, здивування, суму й байдужості, які виявилися типологічно спільними для двох мов, що порівнювалися; засвідчено адекватну взаємодію мовних (інтонаційних) і немовних (жестів, міміки, фонацій) засобів комунікації, які виступали як доповнюючі, компенсуючі, інтенсифікуючі лексичні засоби; перевагу монофункціональності форм немовної експресії в мовленні дітей; залежність немовних та інтонаційних засобів виразності від емоційних значень та ступеня емоційності; класифіковано немовні засоби.

3. У процесі навчання дітей старшого дошкільного віку англійської мови враховувалися провідні методичні принципи навчання, а саме: комунікативна спрямованість та комплексний характер навчання, домінуюча роль ігрової діяльності, розвиток чуття мови та міжмовного чуття,

принципи зацікавленості, ситуативності, новизни, інформативності, доступності й посиленості навчання, оцінка виразності мовлення, максимальна мовленнєва активність та опора на рідну мову, яка передбачала занурення дітей в мовленнєву ситуацію та допомагала встановити контакт педагога з дітьми на початку заняття.

4. Специфікою експериментальної методики було доцільне поєднання мовних і немовних засобів комунікації в спеціально створених комунікативних ситуаціях, вправах та іграх, а також робота з навчальним посібником "English in the Family". Модель експериментального навчання була комунікативною, адаптивною, сутеспедичною, із адекватним застосуванням взаємодіючих інтонаційних і немовних засобів комунікації, з широким використанням аудіо-відео матеріалів та інтенсивним введенням нового матеріалу.

5. Експериментальна робота засвідчила позитивний вплив розробленої методики на формування засвоєння англійського мовлення дітьми старшого дошкільного віку. Під впливом навчання більшість дітей досягли високого рівня володіння англійським розмовним мовленням.

6. Виявлено, що ефективне засвоєння іноземної мови дітьми старшого дошкільного віку досягається в результаті дотримання педагогом таких психолого-педагогічних умов: поетапність формування англійського усного мовлення, створення емоційно-позитивних стимулів для розвитку мовлення, комплексний характер навчання з урахуванням лексичної, граматичної та інтонаційної мовних підсистем.

7. У дослідженні були визначені послідовні ступені розвитку усного англійського мовлення дошкільників. Це такі: сприймання та розуміння дітьми простих, інтонаційно оформлених емоційних фраз; збагачення інтонаційних навичок дітей новими інтонаційними моделями (володіння нисхідним, висхідним, рівним, висхідно-нисхідним і нисхідно-висхідним тонами вузького, широкого і нормального видів

діапазона); активізація словника дітей з опорою на немовні засоби; активізація інтонаційно оформленої англійської мови дітей в ігрових вправах із впровадженням немовних засобів; формування навичок усного англійського мовлення з паралельним вживанням мовних і немовних засобів комунікації у іграх-драматизаціях.

Проблема навчання іноземної мови дітей дошкільного віку складна й багатогранна і безперечно не вичерпується розглянутими в цьому дослідженні аспектами. Подальшої розробки потребують питання доцільності навчання англійської мови дітей молодшого дошкільного віку (3-4 роки); з'ясування обсягу матеріалу, співвідношення і послідовності різних видів вправ у процесі навчання, а також проблема підготовки вчителів іноземної мови для роботи з дітьми молодшого дошкільного віку в умовах дитячого садка.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Кількісна характеристика мовних і немовних засобів комунікації в мовленні дошкільників // Тези доповідей міжнародної наукової конференції. - Одеса, 1993. - С. 16-17 (рос.мовою).
2. Механізм реалізації немовних та мовних засобів комунікації в мовленні дошкільників // Тези доповідей міжнародної наукової конференції. - Одеса, 1993. - С. 17-18 (рос.мовою).
3. Просодичні засоби вираження емоції "радість" у дитячій комунікації // Матеріали Міжнародного конгресу. - Одеса, 1994. - С.127 (рос.мовою).
4. Non-verbal means of communication in emotional speech of children // 1st National IATEFL Conference "English in an Open Society". -Kyiv, 1994. - P. 126.
5. Емоційне спілкування дітей з природою у процесі оволодіння іноземною мовою // Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. - Одеса, 1995. - С. 19 (рос.мовою).

1. A course of teaching pre-school-age children English as a foreign language // Newsletter Issue N 2. Sept. 1995. - P. 15-16.
2. The role of the communicative situations in teaching children English as a foreign language // 1st National TESOL Ukraine Conference.-Vinnytsia, 1996. - P. 13.

Анотація (epitome).

Боднар С. В. Методика використання мовних і немовних засобів комунікації в процесі навчання англійському мові дітей старшого дошкільного віку.

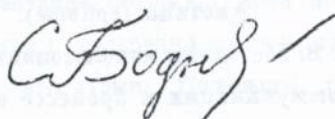
Дисертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - методика обучения (английский язык), Южно-Украинский государственный педагогический университет им. К.Д.Ушинского, г. Одесса 1996 г. Представлено исследование взаимодействия мовних (интонационных) и немовних (жестов, фонаций, мимических проявлений) средств коммуникации в речи англоязычных и русскоязычных детей старшего дошкольного возраста. Установлены ступени, этапы и закономерности, способствующие оптимизации усвоения английского языка русскоязычными детьми дошкольного возраста.

Bodnar S. V. Methods of teaching English to the pre-school-age children with the usage of language (intonational) and non-verbal means of communication.

Candidate dissertation in speciality 13.00.02 - methods of teaching (the English language), South Ukraine State Pedagogical University, Odessa, 1996. Presented for defence manuscript contain experimental study of correlation of language (intonational) and non-verbal (gestures, phonations, mimics) means of communication in the speech of English and Russian children aged 5-7 and methods of teaching English to the pre-school-age

children with the use of the mentioned communicative means. The definite steps, stages and regularities optimizing the teaching process were determined.

Ключові слова (key words): мовні, немовні засоби комунікації, інтонаційні засоби, жести, фонації, міміка, емоційні значення.

Підписано до друку 9.04.1996 р. Об.1,2. Формат 60x84 1/16. Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 142. Безплатно. ПУДПУ ім. К.Д. Ушинського, Одеса, Старопортофранківська, 26.

ASD, HC 8A

15551

AB 34.525

AB 34.525

Address with the name of the
state and county of the

County of the State of California, containing the following
provisions for the purpose of amending the

AB 34.525

Enacted in April 1971 and amended in 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025

12345